TARİHİN PEŞİNDE
-ULUSLARARASI TARİH ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ-
Yıl: 2024, Sayı: 31
Sayfa: 1-10

THE PURSUIT OF HISTORY
-INTERNATIONAL PERIODICAL FOR HISTORY AND SOCIAL RESEARCH-
Year: 2024, Issue: 31
Page: 1-10

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Hiyeroglifli (?) Bir Orta Tunç Çağı Mührü

Middle Bronze Age Seal With Hieroglyph (?)

Ali Özcan* A. Nejat Bilgen**

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Yalova.
ORCID No: 0000-0003-3531-7035

** Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi,
ORCID No: 0000-0002-0232-5613

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ali Özcan
Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Yalova, Türkiye
E-posta/E-mail:
alioz.can@hotmail.com

Sorumlu yazar/Corresponding author:
A. Nejat Bilgen
E-posta/E-mail:
nejat.bilgen2016@gmail.com

Başvuru/Submitted: 28.11.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested: 20.12.2023
Son Revizyon/Last Revision Received: 05.01.2024
Kabul/Accepted: 10.01.2024
Yayımlanma/Publication: 28.03.2024

Atıf/Citation:
Özcan, Ali – Bilgen, A. Nejat "Hiyeroglifli (?) Bir Orta Tunç Çağı Mührü" *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 31, (2024), 1-10

ÖZ

Çalışmamızda Seyitömer Höyük'te ele geçmiş disk mühür konu edilmektedir. Seyitömer Höyük yerleşmesi, Kütahya şehir merkezinin kuzeybatısında bulunmaktadır. Seyitömer Höyük, 2012 kazı çalışmaları sırasında IVC tabakasında, N9 plan karesinin ortasında, B odasının tabanında bronz mühür ele geçmiştir. Mührün ele geçtiği yapı, M.Ö. 20-19. yüzyıla tarihlenmektedir. Daire şekilli disk mührün her iki yüzeyi düzleştirilmiştir. Mührün bir yüzeyinde Hiyeroglif olarak VITA şeklinde okunabilecek piktografik bir sembol bulunmaktadır. Seyitömer Mührü, Anadolu'da Erken Hitit Dönemi'ne tarihlenen benzer piktografik sembollü mühürlerin Orta Tunç Çağı'nın erken evresine kadar uzanan bir tarihçesinin olduğunu düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hiyeroglif, Piktogram, Mühür, Seyitömer Höyük, Orta Tunç Çağı

ABSTRACT

The disc seal found in Seyitömer Höyük is discussed in this study. The settlement of Seyitömer Höyük is situated at the northwest of the Kütahya City Center. A bronze seal was found in 2012 during the excavating Seyitömer Höyük on the level of IVC, at the base of B chamber in the center of plan square N9. The building where the seal was found dated to the 20th to 19th Century B.C. The discoid seal's two sides were flattened. On one surface of the seal, there is a pictographic symbol that can be read as VITA in hieroglyphics. The bronze seal makes us think that seals with similar pictographic symbols dated to the early Hittite Period in Anatolia have a history dating back to the early stage of the Middle Bronze Age.

***Keywords**: Hieroglyph, Pictogram, Seal, Seyitömer Höyük, Middle Bronze Age*

Giriş

Mezopotamya'dan ticaret amacıyla gelen Asurlu tüccarların Anadolu'ya çivi yazısını getirmesi ile Anadolu'nun tarihi devirlerinin başladığı bilinmektedir. Kültepe'de gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, Kültepe II, Ib ve Ia tabakalarında çivi yazılı tabletler ele geçmiştir.[1] Anadolu'da ticaret kolonilerinin kurulması M.Ö. 1974'e tarihlenmektedir.[2] Yaklaşık olarak M.Ö. 1720 tarihinden sonra ise Asurlu tüccarlar Anadolu'dan gitmiştir.[3] Söz konusu zaman dilimi bilimsel literatürde Asur Ticaret Kolonileri Dönemi olarak bilinmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin son bulmasından sonraki zaman diliminde Anadolu'da Hitit Krallığı kurulmuştur.

Hitit Krallığı'nda çivi yazısı erken dönemlerden itibaren kullanılmıştır. Anadolu hiyeroglifleri ise Hitit Krallığı'nda kullanılan yazı çeşitlerinden birisidir. Anadolu'da hiyeroglifler ile yazılmış çok sayıda yazıt günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yazıtları ait oldukları zaman dilimleri açısından, Hitit İmparatorluk ve Geç Hitit Dönemi olarak ikiye ayırabiliriz. Hiyeroglifler yaygın şekilde, yazı çeşidi olarak M.Ö. 14. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır[4]. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde hiyeroglifler doğadaki kaya anıtlarında, stel ve taş bloklar üzerine rölyef olarak[5], çeşitli materyallerden üretilen mühürler üzerinde[6], çeşitli madeni eserlerin üzerinde[7] yazı olarak kullanılmıştır. Her ne kadar Anadolu hiyeroglifleri, M.Ö. 13. yüzyılda çivi yazısı ile birlikte kullanılan yazı çeşidi olsa da hiyeroglif benzeri sembollerin görülmeye başlanmasının birkaç yüzyıl eskiye gittiğini belirtmek gerekir. Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen mühürler, kil bullalar ve çeşitli kaplar üzerindeki mühür baskılarında seçilebilen hiyeroglif benzeri sembollerin sayısı her geçen gün artmaktadır. M.Ö. 17-16. yüzyıllara tarihlenen 77 mühür M. Weeden tarafından sınıflandırılmıştır.[8] Anadolu'da Orta Tunç Çağı'na tarihlenen piktogram örneklerinin artması, çivi yazısının ortaya çıkışı ile yakın dönemlere kadar uzanan bir tarihçe ortaya koymaktadır. Söz konusu piktogramların hiyeroglif olarak kabul edilip edilemeyeceği konusu netlik kazanmamıştır. Orta Tunç Çağı eserleri üzerinde yer alan işaretlerin hiyeroglif olarak kabul edilip edilemeyeceğine dair az sayıda bilimsel yayın[9] yapıldığını vurgulamak gerekir. J.D.

---

1 F. Kulakoğlu, "Kültepe Kaniş-Karumu Anadolu'nun En Eski Uluslar arası Ticaret Merkezi", *Anadolu'nun Önsözü. Kültepe Kaniş-Karumu. Asurlular İstanbulda*, Ed. F. Kulakoğlu-S. Kangal, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2011, s. 46.

2 H. Erol. "Eski Asur Devrinde Anadolu'da Kalay Ticareti", *XVIII. Türk Tarih Kongresi 1-5 Ekim 2018/Ankara*, IV. Cilt, Ankara 2022, s. 324.

3 C. Günbattı, *Kültepe-Kaniş. Anadolu'da İlk Yazılı Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 89, Kayseri 2012, s. 37.

4 J.D. Hawkins, "Scripts and Texts", *The Luwians*, Ed. H.C. Melchert, *Handbuch der Orientalistik* I/68, Brill, Leiden-Boston 2003, s. 137.

5 T. Yiğit-A. Özcan-K. Kıymet, *Hitit İmparatorluk Dönemi Anıtları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2016.

6 H. Gustav Güterbock, *Siegel aus Boğazköy 1. Teil: Die Königssiegel der Grabungen bis 1938*, Archiv für Orientforschung Beiheft 5, Biblio-Verlag, Osnabrück 1940.

7 K. Kıymet, "Anadolu'da M.Ö. 2. Binde Üretilen Çivi Yazılı ve Hiyeroglifli Madeni Eserler", *Oannes* 3/1, (2021), s. 189-233.

8 M. Weeden., "Hieroglyphic Writing on Old Hittite Seals and Sealings? Towards a Material Basis for Further Research", *Paths into Script Formation in the Ancient Mediterranean Paths into Script Formation in the Ancient Mediterranean*, Ed. S. Ferrara-M. Valério, Edizioni Quasar, Roma 2018, s. 52 vd. M.Ö. 17, 16. yüzyıla tarihlenen mühürler için ayrıca bkz. A. Dinçol-B. Dinçol, *Die Prinzen- und Beamtensiegel aus der Oberstadt von Boğazköy-Ḫattuša vom 16. Jahrhundert bis zum Ende der Grossreichszeit*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 2008, s. 3, 19, 20, Tafel 1, 2a-b, 4a-b, 5a-b, 5c-d, 7a-b, 8a-b, 9a-b.

9 J.D. Hawkins, "Anadolu'daki İlk Hiyeroglif İşaretler (?)", *Anadolu'nun Önsözü. Kültepe-Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da*, Ed. F. Kulakoğlu-S. Kangal, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2011, s. 96-97; M. Poetto, "A Hieroglyphic graffito on a pitcher from Kültpe", *News from the Lands of the Hittites. Scientific Journal for Anatolian Research*, Ed. S. de Martino- M. Marazzi-C. Mora, Suor Orsola University Press, Milano 2019, 17-25; W. Waal, "Writing in Anatolia: The origins of the Anatolian Hieroglyphs and the Introductions of the Cuneiform Script", *Altorientalische*

Hawkins, Anadolu'da M.Ö. 14-13. yüzyıllarda yaygın şekilde kullanılan hiyerogliflerin tarihçesinin M.Ö. 1650'den eskiye gitmediğini belirtmektedir.[10] Çalışmamızda Seyitömer Höyük'te[11] ele geçmiş, üzerinde hiyeroglif benzeri sembol bulunan bir mühre yer verilmiştir.

Mühür

Disk şekilli mühür, Seyitömer Höyük 2012 yılı kazı çalışmalarında ele geçmiştir (Figür I-III). Seyitömer Höyük, IVC tabakası, N9 plan karesinin ortasında, 1 numaralı mekân, B odasında taban üzerinde bulunmuştur (Figür IV-V).[12] Mührün buluntu yerinin sur dışında oluşu ve 3 farklı mühür ile birlikte ele geçmesinden hareketle tüccarlara ait olduğu düşünülmüştür.[13] Eser bronzdan üretilmiştir. Yüksekliği 0.9 cm., genişliği 2.1 cm., ortasından geçen deliğin çapı 0.4 cm.'dir.

Yuvarlak gövdeli mührün her iki geniş yüzü düzleştirilmiştir (Figür I-III). Dar yan yüzeyleri içbükeydir. Yuvarlak gövdesinin içi boştur. Yan yüzü yatay dairesel ip deliklidir. İp deliğine bakılarak sahibinin mührü boynuna asarak taşıdığı düşünülebilir. Mühür, yan yüzünde yer alan ip deliği çevresinde görülen kopma ve yıpranmalar dışında genel olarak sağlamdır. Mührün bir yüzeyinde daire içerisinde yıldız şekilli motif ve onun etrafını çevreleyen giyoş bezeme yer almaktadır. Mührün diğer yüzünde ise yine etrafı giyoş motifi ile çevrelenmiş, merkezde daire içinde bir adet hiyeroglif benzeri sembol, "𓀀" yer almaktadır.

Ön Yüz: Mührün ön yüzeyinde *369 (VITA) yer almaktadır. "𓀀" piktogram/hiyeroglif (?), *hayat* anlamına gelmektedir.

Arka Yüz: Mührün diğer düz yüzünde merkezde daire içine alınmış, merkezde nokta etrafına dizilmiş 8 çizgiden oluşan, yıldız şekilli motif mevcuttur.

Mührün üzerindeki giyoş, Suriye ve Kuzey Mezopotamya Orta Tunç Çağı mühürleri üzerinde sıklıkla uygulanmış bezemelerdendir.[14] Mührün üzerindeki örgü bandı/giyoş bezemesine[15] Eski Anadolu Orta Tunç Çağı mühürlerinde de sıklıkla rastlanmaktadır. Benzer

---

Forschungen 39, (2012), s. 298 vd.; W. Waal, "How to read the signs: The use of symbol, marking and pictographs in Bronze Age Anatolia", *Non-scribal Communication Media in the Bronze Age Aegean and Surrounding Areas. The semantics of a-literate and proto-literate media (seals, potmarks, mason's marks, seal-impressed pottery, ideograms and logograms, and related systems)*, Ed. A.M. Jasink-J. Weingarten- S. Ferrara, Firenze University Press, Firenze 2017, s. 111-129; Weeden, *age*., s. 52 vd.

10 Hawkins, *age*., s. 96.

11 Seyitömer Höyük, Kütahya İl merkezinin yaklaşık 25 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Kazı çalışmalarına 1989 yılında Eskişehir Müzesi Müdürlüğü tarafından başlanmıştır. Afyon Müzesi Müdürlüğü tarafından, 1990-1995 yılları arasında kazı çalışmalarına devam edilmiştir. 1995 yılından sonra, 2006 yılında kadar höyükte arkeolojik çalışma yürütülmemiştir. 2006-2014 tarihleri arasında Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prof. Dr. A. Nejat Bilgen başkanlığında kazı çalışmalarını yürütmüştür. Seyitömer Höyük kurtarma kazıları 2019-2021 yılları arasında Kütahya Müze Müdürlüğü tarafından sürdürülmüştür.

12 A.N. Bilgen, *Seyitömer Kazısı Ön Raporu (2011-2012)*, (2012 Yılı Kazı Raporu), Dumlupınar Üniversitesi-TKİ, Kütahya 2013, s. 72; A.N. Bilgen-G. Coşkun-Z. Bilgen-N. Ünan-S. Silek-S. Çırakoğlu-A. Kuru-Z. Erdinç, "Seyitömer Höyüğü 2012 Yılı Kazısı", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara 2014, s. 351.

13 Bilgen, *age*., s. 72, Resim 146-149; 73, Resim 150.

14 Suriye kökenli giyoş motifli mühür baskıları için bkz. A. Otto, *Die Entstehung und Entwicklung der Klassisch-Syrischen Glyptik*, Walter de Gruyter, Berlin-New York 2000, s. 274-275; Suriye silindir mühürleri üzerindeki giyoş motifleri için ayrıca bkz. Armağan Erkanal, *Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 52, III3-C/01; s. 57, V2-A/01; s. 65, VII3-A/01; s. 67, VII3-D/03; s. 68, VII3-F/04; s. 69, VII3-B/05; s. 69, VII3-B/06; s. 69, VII3-C/07a; s. 70, VII3-C/07; s. 74, VII3-X/II; s. 75, VII3-X/12; s. 76, VII3-X/13; s. 76, VII3-X/14; s. 78, VII4-A/01; s. 79, VII5-A/01; s. 80, VII5-B/02; s. 80, 81, VII5-X/03; s. 81, VII5-X/04; s. 82, VII6-B/01; s. 83, VII7-G/01; s. 84, VII-X/01; s. 85, IX-H/01.

15 Giyoş/örgü bandı bezemesinin en erken örnekleri, M.Ö. 2500 öncesinde Sümer mühür baskılarında görülmektedir. Falkner, "Fletchband", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 3, Berlin 1971, s. 84.

bezeme çeşitleri, Orta Tunç Çağı yerleşimleri Kültepe (Kayseri)[16], Acemhöyük (Aksaray)[17] ve Karahöyük (Konya)[18] mühürlerinde bulunmaktadır. Giyoş motifinin Anadolu'da Eski Hitit Dönemi'nde mühürler üzerinde bezeme olarak kullanıldığı bilinmektedir.[19]

Bronz mührün ele geçtiği Seyitömer Höyük IVC, Orta Tunç Çağı tabakasıdır. Seyitömer Höyük IVC tabakası M.Ö. 20-19. yüzyıla, Orta Tunç Çağı'nın erken evresine tarihlenmektedir.[20] Mührün *in situ* konumunda bulunduğu tabakanın Orta Tunç Çağı'na tarihlenmesinin yanı sıra üzerindeki giyoş bezemeler incelendiğinde, Orta Tunç Çağı'nın karakteristik özelliklerini taşıdığı görülmüştür.

Seyitömer Höyük mührüne şeklen benzer, yuvarlak gövdeli, yan yüzeyleri içbükey, yan yüzünde yatay dairesel ip delikli bir mühür Oymaağaç Höyük'te ele geçmiştir.[21] Mührün her iki yüzeyi giyoş motifi ile süslüdür. Söz konusu mühür, Hititlere atfedilen eserler ile birlikte bulunmuştur.[22] Maşat Höyük'te Seyitömer mührüne benzer formda disk şekilli mühürler ele geçmiştir.[23] Maşat Höyük'te ele geçmiş çekiç başlı mühür baskısındaki kompozisyon, Seyitömer Höyük mührü kompozisyonuna oldukça benzemektedir. Dairevi mührün

---

16 N. Özgüç, *Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları-Seals and Seal Impressions of Level Ib from Karum Kanish*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968, s. 25, Lev. III/2; s. 26, Lev. VII/C; s. 28, Lev. XV/D; s. 29, Lev. XXII/Ia; s. 30, Lev. XXIII/B; s. 31, Lev. XXIX; s. 33, Lev. XXXV/b, d; s. 33, Lev. XXXVI/1, 2, 3, 4. Ayrıca bkz. N. Özgüç-Ö. Tunca, *Kültepe-Kaniş Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s. 40, Kt. f/t 397; s. 40, Kt. g/t 280; s. 56, Kt. ş/k 13; s. 59, Kt. t/t 11; s. 60, Kt. u/t 1; s. 60, Kt. v/t 22; s. 60, Kt. v/t 41; s. 61, Kt. v/t 45; s. 63, Kt. z/t 24; s. 64, Kt. 74/t 13; s. 65, Kt. 75/t 1.

17 Geç Eski Suriye bullaları (M.Ö. 18. yüzyıl), N. Özgüç, *Acemhöyük - Burushattum I. Silindir Mühürler ve Mühür Baskılı Bullalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 138, 139, Ac. CS 73; s. 145, Ac. CS 80; s. 148, Ac. CS 84; Hatti grubu mühürlü bulla, Özgüç, *age*., s. 164, Ac. St. 1.

18 Suriye üslubunda üretilmiş mühür baskıları, S. Alp, *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s. 110-111, Kat. 6, Lev. 34/88; s. 113, Kat. 9, Lev. 36/90; s. 114, Kat. 10, Lev. 36/91; Erken Hitit Dönemi mühür baskıları, s. 122, Kat. 25, Lev. 48/112; Konya Karahöyük mühür baskıları, s. 153, Kat. 6a, Lev. 49/113; s. 153, Kat. 6b, c, d, e, Lev. 50/114-117; s. 158, Kat. 25, Lev. 53/128; s. 159, Kat. 27a-b, Lev. 54/130-131; s. 160, 161, Kat. 29, 31, Lev. 56/136-137; s. 161-163, Kat. 32-39, Lev. 57/138-145; s. 163, Kat. 40a, Lev. 60/146; s. 163, 164, Kat. 40b, c, d, e, f, g, h, ı, i, j, Lev. 61/147-155; s. 164, Kat. 41, Lev. 62/156; s. 164, Kat. 42, Lev. 62/158; s. 165, Kat. 43a, b, Lev. 139/427, 428; s. 165, Kat. 43c, d, , Lev. 64/159, 160; s. 166, Kat. 46b, c, d, , e, f, g, Lev. 65/163-168; s. 166, Kat. 46h, Lev. 65/169; s. 167, Kat. 46i, j, k, l, m, Lev. 66/170-174; s. 167, Kat. 46n, o, p, Lev. 66/175-176, Lev. 141/434; s. 171, Kat. 62a, b, c, Lev. 70/181-183; s. 171, Kat. 63a, b, Lev. 71/184, 185; s. 171, Kat. 64, Lev. 71/186; s. 172, Kat. 65, Lev. 72/187, 188; s. 172, Kat. 66a, Lev. 72/189; s. 172, Kat. 66b, c, Lev. 73/190, 191; s. 173, Kat. 67, Lev. 73/192; s. 173, Kat. 68, Lev. 73/193; s. 173, Kat. 69, Lev. 73/194; s. 173, Kat. 70a, Lev. 74/195; s. 173, Kat 70b, c, d, e, f, Lev. 75/196-200; s. 177, Kat. 80, Lev. 78/209; s. 177, Kat. 81, Lev. 79/210; s. 178, Kat. 85, Lev. 79/214; s. 178, Kat. 86, Lev. 79/215; s. 178, Kat. 88a, Lev. 80/216; s. 178, 179, Kat. 88b, c, d, Lev. 81/217-219; s. 179, Kat. 88e, f, g, Lev. 82/220-222; s. 181, Kat. 97a, b, Lev. 84/232-233; s. 182, Kat. 98, Lev. 85/234; s. 184, Kat. 108a, b, Lev. 87/242-243; s. 184, Kat. 108c, Lev. 88/244; s. 185, Kat. 109, Lev. 88/245; s. 187, Kat. 114a, b, Lev. 90/249-250; s. 187, Kat. 115, Lev. 90/251; s. 187, Kat. 116, Lev. 91/252; s. 187, Kat. 117, Lev. 92/253; s. 188, Kat. 118a, b, Lev. 92/255, 256; s. 188, Kat. 119, Lev. 94/258; s. 194, Kat. 142, Lev. 97/269; s. 195, Kat. 143, 144, Lev. 97/270-271; s. 195, Kat. 147, Lev. 98/274; s. 201, Kat. 176a, c, d, e, Lev. 101/285-288; s. 201, Kat. 176f, g, h, i, Lev. 102/289-292; s. 204, Kat. 186, Lev. 103/293; s. 206, Kat. 195, Lev. 105/300; s. 207, Kat. 198a, b, Lev. 106/302, 303; s. 214, Kat. 222a, b, Lev. 108/315, 316; s. 216, Kat. 230, Lev. 109/319; s. 219, Kat. 243a, b, Lev. 111/330-331; s. 219, Kat. 244a, b, Lev. 112/332, 333; s. 219, Kat. 245, Lev. 112/334; s. 224, 225, Kat. 257, Lev. 135/416; s. 226, Kat. 261a, Lev. 119/360; s. 229, Kat. 280, Lev. 122/368; s. 230, Kat. 281, Lev. 122/369; s. 230, Kat. 282, Lev. 122/370; s. 239, Kat. 329, Lev. 124/374; s. 241, Kat. 335, Lev. 126/379.

19 H.Z. Koşay, "Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı 1940 Çalışmaları ve Neticeleri", *Belleten* 5/17-18, (1941), s. 6, 7; Lev. XI; T. Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1978, Lev. 52, 3a-c.

20 A.N. Bilgen, "Giriş", *Seyitömer Höyük I*, Ed. A.N. Bilgen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 8; A.N. Bilgen-Z. Bilgen, "Orta Tunç Çağı Yerleşimi (IV. Tabaka)", *Seyitömer Höyük I*, Ed. A.N. Bilgen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 61 vd.

21 R.M. Czichon, "Oymaağaç Höyük/Nerik (?)", *Hititler*, Ed. M.D. Alparslan-M. Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 306-307, Fig. 13.

22 Czichon, agm., s. 306-309.

23 Özgüç, Maşathöyük…, Lev. 52, 1a, d, c; 2a-c; T. Özgüç, *Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982, Lev. 58, 1a-c.

merkezinde yer alan daire içinde VITA (/*hayat*) anlamına gelen piktogram bulunmaktadır. Merkezdeki dairenin etrafı ise Seyitömer Höyük mührüne benzer şekilde giyoş ile süslüdür.[24] Maşat Höyük piktogramlı disk mührü Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir.[25] Seyitömer disk şekilli mührüne benzer baskı yüzeyine sahip Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen bir mühür de Korucutepe'de ele geçmiştir.[26] Oymaağaç, Maşat Höyük ve Korucutepe mühür örnekleri Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir. Söz konusu eserler ile şeklen ve kompozisyon yönüyle benzerlik gösteren Seyitömer mührünün ise M.Ö. 20-19. yüzyıla tarihlendirilmesi, piktogramlı ve bezemeli Hitit mühürlerinin Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne uzanan bir tarihçesinin olduğunu düşündürmektedir. Seyitömer mührü, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin erken safhasında çokça uygulanmış form ve piktogram örneğinin Hitit Dönemi'nde kopyalanarak kullanılmış olabileceğini anlatmaktadır.

Anadolu'da ele geçmiş M.Ö. 17-16. yüzyıla tarihlenen hiyeroglif benzeri semboller, L.369/VITA, L.370/BONUS$_2$, L.326/SCRIBA, kombinasyonları ve diğer mühürler olarak sınıflandırılmıştır[27]. Seyitömer Höyük mührü ilk grupta yer almaktadır. Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nın erken evrelerine tarihlenen piktogram örneklerinin artması bu sembollerin yerli mi yoksa ithal semboller mi oldukları sorusunu akla getirmektedir. Bu noktada Suriye mühürlerine göz attığımızda Anadolu ile benzer bir tablo ile karşılaşmaktayız.

Anadolu'da Latince VITA olarak okunan sembolün benzerleri eski Mısır dilinde ANKH olarak okunmakta ve yazı olarak kabul edilmektedir. Skarabe mühürlerin[28] en eski örneklerinin antik Mısır'da üretildiği bilinmektedir. Bu tip mühürlerin Mısır'daki tarihçesinin yaklaşık olarak M.Ö. 2500 yılına kadar uzanabileceği düşünülmektedir.[29] Skarabe mühürler, Mısır dışında M.Ö. 2500 tarihlerinden itibaren Suriye'de çokça üretilmişlerdir. Suriye'deki skarabe mühürleri incelediğimiz vakit üzerlerindeki ANKH sembolleri dikkati çekmektedir.[30] Suriye silindir mühürlerindeki ANKH sembollerinin tarihçesine göz attığımızda, M.Ö. 19. yüzyıla tarihlenen örneklerinin mevcut olduğu dikkati çekmektedir.[31] M.Ö. 1800 tarihinden itibaren Suriye'de ANKH sembolü kullanımı artmıştır. Mühürler ve mühür baskılı kil bullalar üzerinde ANKH sembolünün kullanımı esas alındığında Mezopotamya'ya kıyasla Suriye coğrafyasında daha sık kullanıldığı belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle Suriye'deki ANKH kullanımının Mısır kökenli olduğu düşünülmüştür.[32]

---

24 Özgüç, Maşathöyük…, Lev. 52, 3a-c.

25 Özgüç, Maşathöyük…, s. 117; 125.

26 Eski Hitit Dönemine tarihlenen logogramlı çekiç başlı mühür için bkz. H. Ertem, *Korucutepe I. (1973-1975 Kazı Yıllarında Ele Geçen Erken Hitit-İmparatorluk Çağı Arası Buluntuları)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 5, Kat. no. I.

27 Weeden, *age*., s. 52.

28 Üst kısmı gübre böceği, alt kesimi baskı yüzeyinden oluşan mühür çeşididir.

29 W.A. Ward, "Beetles in Stone: The Egyptian Scarab", *The Biblical Archaeologist* 57/4, 1994, s. 186, 187.

30 J. Eggler-O. Keel, *Corpus der Siegel-Amulette aus Jordanien vom Neolithikum bis zur Perserzeit*, Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Rupprecht Göttingen, Göttingen 2006, s. 20, Kat. 16 (M.Ö. 1700-1600); s. 28, Kat. 33 (M.Ö. 1700-1600); s. 32, Kat. 39 (M.Ö. 1640-1500); s. 32, Kat. 40 (M.Ö. 1650-1540); s. 42, 43, Kat. 58 (M.Ö. 1850-1700); s. 72, 74, Kat. 25 (M.Ö. 1720-1550/1500).

31 H. Kühne, *Das Rollsiegel in Syrien zwischen 3300 und vor 330 vor Christus*, Herstellung durch pagina GmbH, Tübingen 1980, s. 80, 81, Inv. Nr. 36; s. 85, Inv. Nr. 123.

32 J. Black-A. Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*. *An Illustrated Dictionary*, The British Museum Press, London 2004, s. 74. Ayrıca bkz. Weeden, *age*., 58.

Mısır, Suriye ve Anadolu arasındaki etkileşim mühürlere işlenen karakteristik özelliklere sahip bezemelerden de tespit edilebilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu etkileşimin kesin bir kronolojisini ortaya koymaktan henüz uzak olduğumuzu belirtmek gerekir.

Sonuç

Asur Ticaret Koloni Dönemi'ne tarihlenen piktogramlı mühürlerin varlığı bilinmektedir.[33] Seyitömer Höyük'te bulunmuş piktogramlı mühür ise Anadolu yazı tarihi açısından Orta Tunç Çağı'nın erken evresine tarihlenmesi yönüyle önemlidir. Kazı buluntuları arasında sayısı artan mühürler üzerindeki piktogram örnekleri, Anadolu piktogramlarının, çivi yazısı (Akadca) kadar eski bir tarihçesinin olduğunu düşündürmektedir. Bu noktada Seyitömer'de ele geçmiş mühürün, günümüze kadar Anadolu'da ele geçen Anadolu hiyerogliflerine benzer piktogramlı mühürlerin en eski örneklerden birisi olduğu söylenebilir. Mührün Orta Tunç Çağı yerleşimlerinde ele geçen mühürler ile olan benzerliği Seyitömer Höyük'ün Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin ticaret güzergâhları üzerinde olduğunu anlatmaktadır. Seyitömer Höyük'te ele geçen mührün M.Ö. 20-19. yüzyıla tarihlenmesi, Kültepe'de uluslararası ticaretin M.Ö. 1974'de başlaması ile birlikte değerlendirildiğinde, Kültepe'de Asurlu tüccarların görülmesi ile yakın dönemde Seyitömer Höyük (Kütahya)'te Asurlu tüccarların (?) varlığını haber vermektedir.

[33] Karahöyük'te bulunmuş hiyeroglifli mühür baskısı (ANKH) için bkz. Alp, *age*., s. 113, Şekil 8, Lev. 35/89; Mühür baskısının tarihlendirilmesi için bkz. Alp, *age*., s. 1-3; Kültepe (/Kaniš) Ib tabakasına tarihlenen silindir mühür üzerinde ANKH sembolü için bkz. R.M. Boehmer-H.G. Güterbock, *Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy. Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978*, (Boğazköy Hattuša 14), Gebr. Mann Verlag, Berlin 1987, s. 101 vd. Lev. XXIV, Nr. 300.

KAYNAKLAR

ALP, S., *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.

BİLGEN, A.N., *Seyitömer Kazısı Ön Raporu (2011-2012)*, (2012 Yılı Kazı Raporu), Dumlupınar Üniversitesi-TKİ, Kütahya 2013.

BİLGEN, A.N., "Giriş", *Seyitömer Höyük I*, Ed. A. Nejat Bilgen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 7-8.

BİLGEN, A.N.-Z. BİLGEN, "Orta Tunç Çağı Yerleşimi (IV. Tabaka)", *Seyitömer Höyük I*, Ed. A. Nejat Bilgen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 61-118.

BİLGEN, A.N.-G. COŞKUN-Z. BİLGEN-N. ÜNAN-S. SİLEK-S. ÇIRAKOĞLU-A. KURU-Z. ERDİNÇ, "Seyitömer Höyüğü 2012 Yılı Kazısı", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara 2014, s. 349-360.

BLACK, J.-A. GREEN, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*. *An Illustrated Dictionary*, The British Museum Press, London 2004.

BOEHMER R.M.-H.G. GÜTERBOCK, *Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy. Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978*, (Boğazköy Hattuša 14), Gebr. Mann Verlag, Berlin 1987.

CZICHON, R.M., "Oymaağaç Höyük/Nerik (?)", *Hititler*, Ed. M.D. Alparslan-M. Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 298-309.

DİNÇOL, A.-DİNÇOL, B., *Die Prinzen- und Beamtensiegel aus der Oberstadt von Boğazköy-Ḫattuša vom 16. Jahrhundert bis zum Ende der Grossreichszeit*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 2008.

EGGLER, J.-O. KEEL, *Corpus der Siegel-Amulette aus Jordanien vom Neolithikum bis zur Perserzeit*, Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Rupprecht Göttingen, Göttingen 2006.

ERKANAL, A., *Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993.

EROL, H., "Eski Asur Devrinde Anadolu'da Kalay Ticareti", *XVIII. Türk Tarih Kongresi 1-5 Ekim 2018/Ankara,* IV. Cilt, Ankara 2022, s. 323-340.

ERTEM, H., *Korucutepe I. (1973-1975 Kazı Yıllarında Ele Geçen Erken Hitit-İmparatorluk Çağı Arası Buluntuları)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

FALKNER, "Fletchband", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 3, Berlin 1971, s. 84-86.

GÜNBATTI, C., *Kültepe-Kaniş*. *Anadolu'da İlk Yazılı Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 89, Kayseri 2012.

GÜTERBOCK, H.G., *Siegel aus Boğazköy 1. Teil: Die Königssiegel der Grabungen bis 1938*, Archiv für Orientforschung Beiheft 5, Biblio-Verlag, Osnabrück 1940.

HAWKİNS, J.D., "Scripts and Texts", *The Luwians*, Ed. H.C. Melchert, *Handbuch der Orientalistik* I/68, Brill, Leiden-Boston 2003, s. 128-169.

HAWKİNS, J.D., "Anadolu'daki İlk Hiyeroglif İşaretler (?)", *Anadolu'nun Önsözü. Kültepe-Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da*, Ed. F. Kulakoğlu-S. Kangal, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2011, s. 96-97.

KIYMET, K., "Anadolu'da M.Ö. 2. Binde Üretilen Çivi Yazılı ve Hiyeroglifli Madeni Eserler", *Oannes* 3/1, (2021), s. 189-233.

KOŞAY, H.Z., "Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı 1940 Çalışmaları ve Neticeleri", *Belleten* 5/17-18, (1941), s. 1-8.

KULAKOĞLU, F., "Kültepe Kaniş-Karumu Anadolu'nun En Eski Uluslar arası Ticaret Merkezi", *Anadolu'nun Önsözü. Kültepe Kaniş-Karumu. Asurlular İstanbulda*, Ed. F. Kulakoğlu-S. Kangal, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2011, s. 40-51.

KÜHNE, H., *Das Rollsiegel in Syrien zwischen 3300 und vor 330 vor Christus*, Herstellung durch pagina GmbH, Tübingen 1980.

OTTO, A., *Die Entstehung und Entwicklung der Klassisch-Syrischen Glyptik*, Walter de Gruyter, Berlin-New York 2000.

ÖZGÜÇ, T., *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1978.

ÖZGÜÇ, T., *Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982.

ÖZGÜÇ, N., *Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları-Seals and Seal Impressions of Level Ib from Karum Kanish*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968.

ÖZGÜÇ, N., *Acemhöyük - Burušhattum I. Silindir Mühürler ve Mühür Baskılı Bullalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015.

ÖZGÜÇ, N.-Ö. TUNCA, *Kültepe-Kaniş Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

POETTO, M., "A Hieroglyphic graffito on a pitcher from Kültpe", *News from the Lands of the Hittites. Scientific Journal for Anatolian Research*, Ed. S. de Martino- M. Marazzi-C. Mora, Suor Orsola University Press, Milano 2019, s. 17-25.

WAAL, W., "Writing in Anatolia: The origins of the Anatolian Hieroglyphs and the Introductions of the Cuneiform Script", *Altorientalische Forschungen* 39, (2012), s. 287-315.

WAAL, W., "How to read the signs: The use of symbol, marking and pictographs in Bronze Age Anatolia", *Non-scribal Communication Media in the Bronze Age Aegean and Surrounding Areas. The semantics of a-literate and proto-literate media (seals, potmarks, mason's marks, seal-impressed pottery, ideograms and logograms, and related systems)*, Ed. A.M. Jasink-J. Weingarten- S. Ferrara, Firenze University Press, Firenze 2017, s. 111-129.

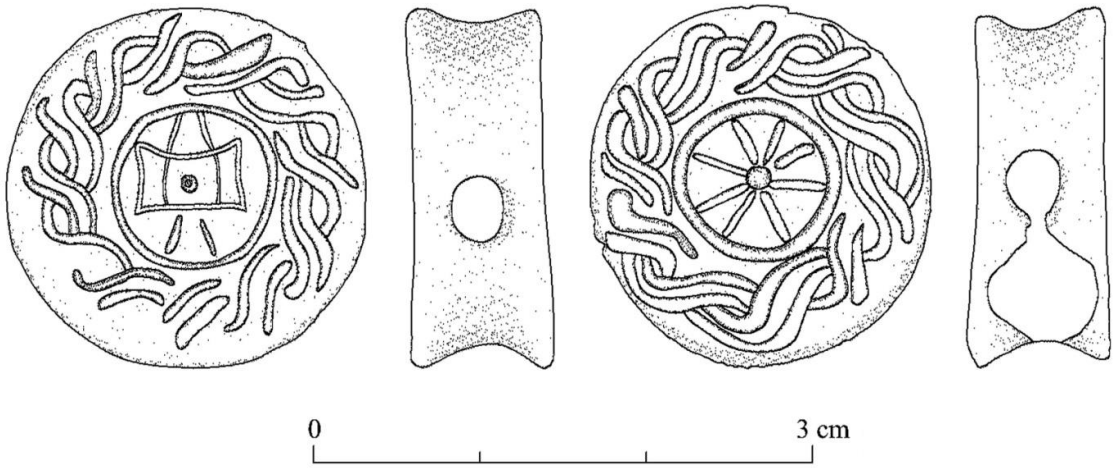
WARD, W.A., "Beetles in Stone: The Egyptian Scarab", *The Biblical Archaeologist* 57/4, 1994, s. 186-202.

WEEDEN, M., "Hieroglyphic Writing on Old Hittite Seals and Sealings? Towards a Material Basis for Further Research", *Paths into Script Formation in the Ancient Mediterranean Paths into Script Formation in the Ancient Mediterranean*, Ed. S. Ferrara-M. Valério, Edizioni Quasar, Roma 2018, s. 51-74.

YİĞİT, T.-A. ÖZCAN-K. Kıymet, *Hitit İmparatorluk Dönemi Anıtları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2016.



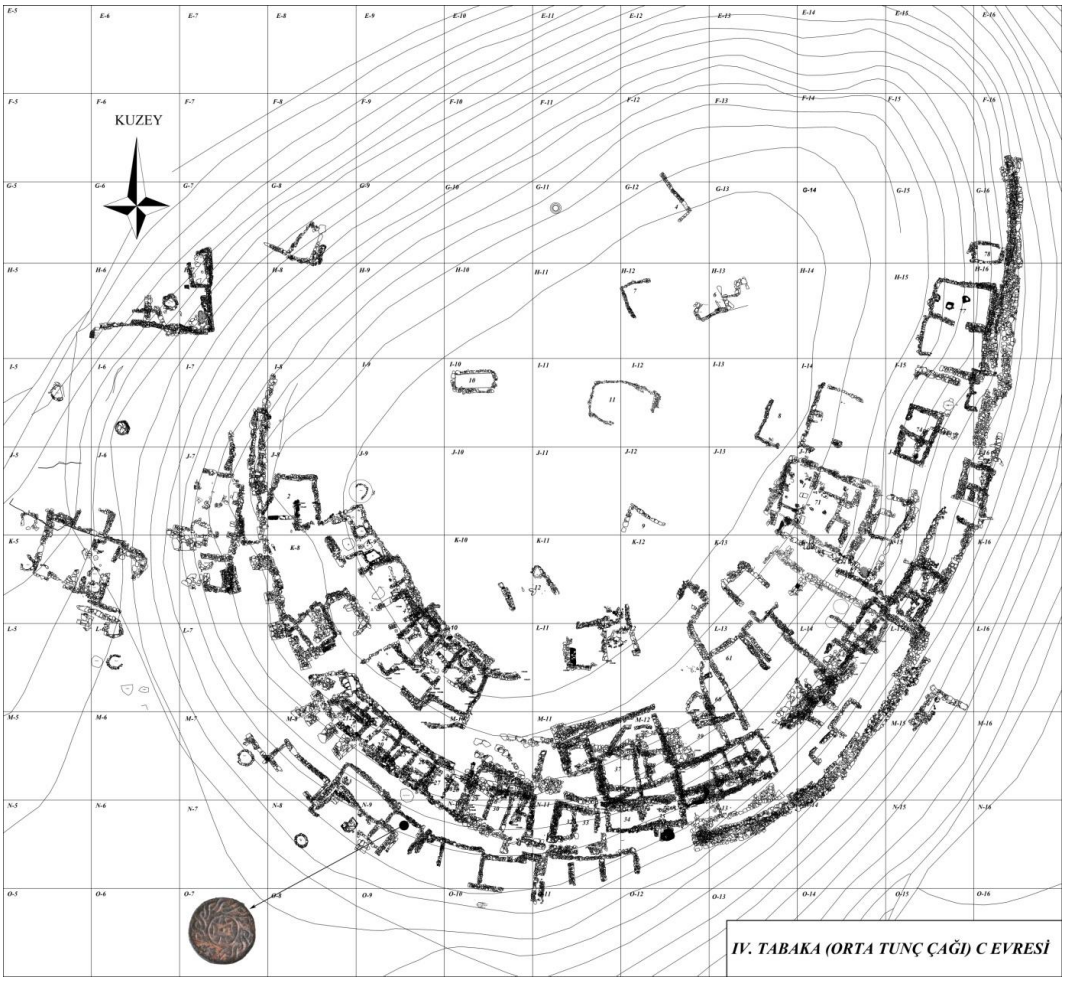
Figür I: Seyitömer Höyük Disk Şekilli Mührü (Bilgen, *Seyitömer…*, s. 72, 73, Resim 146, 150; Bilgen, A.N.-Z. Bilgen, *age*, s. 115, Fig. 132)



Figür II: Seyitömer Höyük Disk Şekilli Mührü.



Figür III: Mühür Baskısı (Bilgen, *Seyitömer…*, s. 72, 73, Resim 146, 150; Bilgen, A.N.-Z. Bilgen, agm, s. 115, Fig. 132)



Figür IV: Seyitömer Höyük IVC Tabakası (Bilgen, A.N.-Z. Bilgen, agm, s. 63, Fig. 71)



Figür V: Disk Şekilli Mührün Buluntu Yeri.